

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	
Fakulta	filozofická
Obor řízení	obecná a diachronní lingvistika
Uchazeč	Mgr. Tomáš Káňa, Ph.D.
Pracoviště uchazeče	Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta
Habilitační práce (název)	<i>Česká a německá deminutiva na pozadí korpusových dat</i>
Oponent	Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.
Pracoviště oponenta	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Text posudku

Deminutivum jako téma výzkumu, ale častěji jako téma jen různě dílčích postřehů mnohých, je velmi bohaté a staré. Lze se s ním setkat všude tam, kde je v jazyce aspoň nějaká afixace, tj. poměrně hojně v jazycích slovanských, poněkud méně germánských, ale třeba i ve finštině (*lehtinen* lísteček). Jakkoliv se pro něj zprvu zdůrazňovala jen sémantická povaha (malé kvantum), postupně se pohledy a jeho interpretace rozšiřovaly směrem pragmatickým a jednotná povaha pojetí deminutiva se značně rozměnila a rozšířila. Tímto tématem se poprvé systematicky na datech synchronně korpusových, a tedy ve zcela novém přístupu, nyní zabývá práce Tomáše Káni, který pro objasnění dalších souvislostí volí kontrastivní přístup paralelního pohledu na češtinu a němčinu. Kam až lze v detailnějším pohledu dospět, ukazuje názorně věta z autorova dotazníku na konci práce žádající tazatele o nalezení deminutiva mj. na příkladu „*Mockrát Vám děkuju, slečinko!*“ I když tu nejde o nejstarší a zmíněný aspekt sémanticky kvantitativní, setkáváme se tu s jinými, kde je nápadná kolize pragmatiky, resp. tradičně pro deminutiva kladného hodnocení s očividným aspektem depreciativním apod., jde tu tedy navíc o kumulaci funkcí, dříve nezmiňovanou. T. Káňa prochází ve své gruntovní práci celou cestu systematického studia korpusových deminutiv obou jazyků (založených na tisících dokladů) a pokouší se stanovit jejich platnost, pokud možno v kontextu. Právě toto, vedle systematického pokrytí, je zásadně novým přínosem, který jeho práci odlišuje od předchozích, v podstatě tradičně paradigmatických, kde se s kontextem nepracovalo.

Autor vychází z dokonalé znalosti výzkumných výsledků a teoretického vhledu mnohých do mnoha jazyků, především však bohemistických a germanistických, ze kterých kriticky čerpá a jejichž různé názory srovnává. Zdrojů je tu mnoho a některé jsou impozantní. Dodejme k nim aspoň jednu poznámku k češtině a jejímu nedokončenému popisu slovtvorby PSČ pod vedením M. Dokulila: kapitola deminutiv zde bohužel je, snad jako jediná, bez jinak bohatých dat a příkladů (Doležel).

Práce se dělí na dva hlavní celky, na větší část týkající se češtiny (I, cca 246 stran) a část věnovanou němčině (II, cca 75 stran). Vychází se tu ze známých korpusů, pro češtinu SYN a pro oba jazyky a pak především z česko-německé části paralelního korpusu InterCorp, nabízející neocenitelné a srovnatelné kontexty a překladateli užívané ekvivalenty včetně frekvence.

Po kapitole podrobně a synopticky mapující (v rámci kap. 1) známé přístupy, pohledy a zdroje se autor věnuje popisu dat podle sufixů, resp. zakončení (které od sufixu pečlivě

odlišuje). Pochopitelně se napřed věnuje substantivům (nejbohatším na data i prostředky a uvnitř členěném podle rodové platnosti), pak adjektivům, adverbium a verbům. Každé zakončení, resp. sufix a jeho doklady jsou velmi bohatě a přehledně exemplifikovány a jeho role podle potřeby zhodnocena, popř. i jeho zvláštnosti, zvláště homonymie. Velká péče se tu věnuje rozlišení variant a invariantu, cenné je i jen zdánlivě povrchní konstatování, kdy a nakolik se liší deminutivum od svého základového slova v rodu. Autor však pokračuje dál a snaží se zachytit deminutivní prostředky i dalších slovních druhů, a to v partiích, které už jsou spíše diachronní než synchronní, což je dáno malým souborem dat už většinou starších (např. pokud jde o obvykle málo zmiňovaná deminutiva u sloves). Vedle tradičního sémaziologického přístupu se tu postupně objevují i pohledy další, především vítaná data frekvenční, až dosud málo či téměř nedostupná (kde např. pro češtinu dominuje *-ek* více než 4x častější než *-ik*, frekvenčně blízko je však z feminin sufix *-ka*). Zaujmu tu ale i pokusy o sémantickou charakterizaci tříd adjektiv a adverbium. Vydatná pozornost se věnuje i stupňům (trojicím) deminutiv, především substantivních, jejich opozitům, pečlivému a ojedinělému mapování role cirkumfixů uvnitř adjektiv aj. Cenné jsou autorovy komentáře a postřehy, popř. srovnávací, kontrastivní tabulky s němčinou. Jdou tak daleko, že se tu podrobně a velmi přínosně rozebírá ve srovnání např. funkce zájmen, zvl. demonstrativních. Zajímavé jsou i úvahy o souvislosti deminutivní funkce a předložek, popř. spojek (morfém *-ka-* srov. *dokud* vs *dokavad* aj.)

Obdobný přístup, založený na menších datech, se volí i pro němčinu. I zde prokazuje autor suverénní přehled po německé literatuře, jakkoliv dosud nezaložené na tak vyčerpávající analýze korpusové. Zatímco v češtině je hledisko lokální, tj. geografická distribuce deminutiva spíše okrajové, v němčině naproti tomu roli hrají lokální faktory někdy značnou, a to nejen mezi němčinou německou a rakouskou apod. Přes obecně a distribučně méně výraznou a méně systematickou povahu německých deminutiv je z popisu, opět relativně vyčerpávajícího, vzácně zřejmé, jak tu celkový deminutivní subsystém skutečně vcelku vypadá. Přitom dokáže autor zpřesnit a modifikovat některá tvrzení jiných, např. i to, že deminutiva se od abstrakt nevytváří vůbec (srov. Polzin (1901:8), Nekula (2013:51), nalezené doklady tuto tezi vyvracejí (srov. např. 1223).

Metodologicky je cenné, jako přidaná hodnota, upozornění jednak na překryv a splývání formálních prostředků a jednak splývání aspektů v tomtéž prostředku. Pochopitelně se komentují i případy, kdy a který aspekt je zapojený, popř. je „přebitý“ jiným, zvláště v evaluativním prostředku. Stejně tak ovšem takto široká materiálová synchronní korpusová báze umožňuje konstatovat, co vše (zvl. sufixy) v minulosti konstatované je vlastně dnes nedoložené.

Ke konci práce se nabízí několik dílčích, ale závažných obecných partií, mj. o kontrastivním pohledu na data v obou jazycích, roli a povaze svých protějšků, ale i další cenné aspekty, jako je změna a lexikalizace významu (zvl. u sufixů *-ec*, *-ák* aj.), prediktabilita výskytu a tvoření deminutiv, podoba deminutivních řad (v češtině), kde přes existenci řady, kterou němčina nezná, se zdá, že v češtině dominuje často až ono sekundární deminutivum a odpovídá v němčině existujícímu jedinému prostředku.

Ve svých závěrech konstatuje autor, věrný svému komplexnímu přístupu, že dosud chybí zasazení deminutiv mj. do protikladu k augmentativům, jakkoliv to by už rámec práce spíše přesahovalo.

Dospívá k potvrzení názoru, že tvorba deminutiv není v žádném případě uzavřená, naopak jedná se snad o nejběžnější aktualizaci slovního fondu v češtině, a velmi častou v němčině (kap. Deficity). Zde lze dodat, že fakt, na který si autor občas stěžuje, že totiž zpracovat takovou

přemíru dat (tisícovky dokladů) není v silách autora, je reálný a bylo by ho třeba zkoumat spojenými silami více lidí. Velmi zajímavou otázkou je přesah deminutiv do evaluativní pragmatiky, kterou by bylo vhodné dále zkoumat včetně stupně její koexistence s aspektem kvantitativním a s tím i otázku skutečné realizace tvorby deminutiv v terénu, u individuálních mluvčích. Tím se pochopitelně už přesahuje i zásadní hranice mezi langue a parole: takovýchto výzkumů se ovšem stále nedostává. Vyvstává tak samozřejmě i otázka rozšíření výchozích dat a pro systematické a vyrovnané kontrastivní zkoumání i zahrnutí korpusových dat německých. Nemalou inspirací, která poroste, jsou vhledy získané z autentického srovnávání češtiny a němčiny v paralelním korpusu a jeho kontextech. Malou možnou otázkou může nakonec být i otázka faux amis mezi češtinou a němčinou, zvláště v mluveném jazyce, ale to už zřetelně převažuje rozsah a záběr této práce.

Zhodnocení.

Tomáš Káňa tu velmi přesvědčivě a na množství dobře volených reprezentativních příkladů dokládá, jak skutečná cílová oblast i její smysluplná interpretace vypadá, je-li pohled založený korpusově. Dokázal se v množství dat svébytně vyznat a představit je systematicky v podobě, která je jak udivující tak impozantní.

Práci jednoznačně doporučuji komisi k dalšímu habilitačnímu řízení a doporučuji mu i udělit titul docent.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

Závěr

Habilitační práce Tomáše Káni „*Česká a německá deminutiva na pozadí korpusových dat*“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru obecná a diachronní lingvistika.

Datum 23. března 2017